

του ήτοι τὸ Β, καθορίζεται δυνάμει ὀρισμένου τινὸς θετικοῦ γνωρίσματος, δέον οὐδὲν ἄλλο μέρος τοῦ ἐν λόγῳ μερισμοῦ νὰ ἔχῃ τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦτο.

3. Νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου.

Ο νόμος τῆς ταυτότητος δὲν δύναται νὰ ἔφαρμόζεται ἐπί τινος περιεχομένου ἐννοιῶν, ὅταν τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον δὲν περιέχωνται ποσῶς ἐν τῇ καθολικῇ ἐννοίᾳ, ἐξ τῆς ἀπορρέει τῇ κρίσις, ὡς μερικαὶ ἐννοιαὶ, αἵτινες εὑρίσκονται πρὸς ἄλληλας ἐν σχέσει διλικῆς τῇ μερικῇ ταυτότητος. Διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ αἱ μερικαὶ αὗται ἐννοιαὶ δύνανται νὰ συνδέωνται, ὑπὸ τὴν ἔποιψιν τῆς ταυτότητος, μόνον ἀρνητικῶς, ὡς ἀνόμοιαὶ πρὸς ἄλληλας. Οὐχ ἦτον ὅμως ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τοιούτων ἐννοιῶν ποιά τις θετικὴ σχέσις, τὴν χαρακτηρίζομεν γενικῶς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὡς σχέσιν ἔξαρτήσεως. Οθεν ἔξαρτησις, κατὰ τὴν γενικωτάτην σημασίαν τῆς λέξεως, σημαίνει κατὰ ταῦτα, ὅτι ἐκ τοῦ ποιοῦ ἐννοίας τινὸς προσδιορίζεται κατά τινα τρόπον καὶ τὸ ποιὸν ἄλλης τινὸς ἐννοίας. Συμφώνως πρὸς ταῦτα, πάντα τὰ περιεχόμενα τῆς ἐμπειρίας, μτινα εὑρίσκονται ἐν τοπικῇ τῇ χρονικῇ πρὸς ἄλληλα σχέσει, δύνανται νὰ εἶνε μέρη ἀνήκοντα εἰς μίαν κρίσιν ἔξαρτήσεως. Οὕτω θεωροῦμεν τὴν βροντήν, ἐπὶ παραδείγματι, ὡς τοπικῶς καὶ χρονικῶς ἔξαρτωμένην ἐκ τῆς ἀστραπῆς, τὴν πτῶσιν σώματός τινος ἔξαρτωμένην ἐκ τῆς ἀνυψώσεως αὐτοῦ εἰς ὄρισμένον σημεῖον κτλ. Ἡ λογικὴ διαμόρφωσις τῶν ἐννοιῶν ἀγει κατόπιν εἰς τὴν γένεσιν τοιούτων σχέσεων, αἵτινες δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν εἰς τὰς κρίσεις μόνον ὡς σχέσεις ἀφηρημένης λογικῆς ἔξαρτήσεως. Τοιοῦτον λίαν ἀπλοῦν παράδειγμα παρέχουσιν αἱ ἐννοιαὶ ἐκεῖναι εἰς ὅς, ἔνεκεν ἔσωτερικῶν τινων γνωρισμάτων, προσδίδομεν ἀντίστοιχον σημασίαν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι αἱ ἐννοιαὶ: *Πατήρ* καὶ *μήτηρ*, *φυτό* καὶ *ζῷα*, *λευκός* καὶ *μέλας*.

Ὑπὸ τὴν ἔποιψιν τῆς ταυτότητος αἱ ἐννοιαὶ αὗται θὰ δύναντο νῷ ἀντοτελέσωσι μόνον μίαν ἀρνητικὴν διαζευκτικὴν κρίσιν, ἥτοι «ὅ λευκός δὲν εἶνε μέλας». Ἐν τούτοις βλέπομεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι τῇ γένεσις τῶν ἐννοιῶν τούτων στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς θετικῆς σχέσεως, ἥτις δύναται νὰ νοηθῇ μόνον ὡς σχέσις ἀμοιβαίας ἔξαρτήσεως. Τοιουτορόπτως αἱ κρίσεις τῆς ἔξαρτήσεως, ὡς ἀποτελοῦσαι αὐθυπόστατον κατηγορίαν διανοητικῶν ἐνεργειῶν, στηρίζονται τόσον ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν λογικῶν

σχέσεων τῶν ἐννοιῶν. Τούναντίον μάτι σχετικῆς δευτερεύουσας παιδικής ιδιότητος τῶν οὕτω συγκροτομένων κρίσεων εἶναι, οἵτι αὗται, ἐνεκεν τῆς ὡς ἕπει τὸ πολὺ πλόκον φύσεως τῶν σχέσεων τῆς ἔξαρτήσεως, χοειάζονται κατὰ πανάντια περισσοτέρας ἐννοίας πρὸς διατύπωσιν μᾶς καὶ μόνιμης σχέσεως ἔξαρτήσεως, οὕτως ἂντε ἐν αὐταῖς ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον σύγκεινται ἐκ συνεξαρτήσεων ἐννοιῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου αὐτὴ ἡ κρίσις λαμβάνει μορφὴν οὐνθέτου κρίσεως, ουγκειμένης ἐκ δύο δευτερευουσῶν κρίσεων, ἀντὶ ν' ἀποτελῆται ἐκ δύο ἐννοιῶν. "Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὅρων τούτων ἐδημιουργησεν ἡ γλῶσσα Ἰδιαίτερα μόρια πρὸς ἔκφρασιν τοιούτων σχέσεων ἔξαρτήσεως.

Άλλο εἰς τὴν γένεσιν ταύτην τῶν κρίσεων τῆς ἔξαρτήσεως ουτιζόμενοι ἐπίσης γεγονός τι, διερ οργανώπτει ἐκ τῶν **Ιδεῶν συνεξαρτήσεων τοῦ λόγου** καὶ τῆς καθηποτάξεως αὐτῶν ὥστε τὴν αὐτὴν ἀφετηθεῖν τῆς ἔξαρτήσεως. "Ἄντε δύο κρίσεις εἰσέρχονται εἰς μίαν συνδιατακτικὴν πρὸς ἄλληλας σχέσιν, ὡς τὰ ἔντονα χόρωφ καὶ χρόνῳ πρὸς ἄλληλα συνδεόμενα ἀντικείμενα τῶν ἐννοιῶν. Ήταν δὲ ἡ συγκριτικὴ διεγόμενες ἐκ τοιούτων, διά τινος ἀφηρημένης σχέσεως συνδεδεμένων κρίσεων καταρτεῖσθαι νέας κρίσεις, αἱ τελευταῖαι αὗται νοοῦνται ὡς ἔξαρτόμεναι ἐκ τῶν πρώτων. Κατὰ τὸν τρόπον τούτον ἡ ἔξιλιξ τῆς συμπερασματικῆς ἐνεργείας, ἡ ἀφορῶσις εἰς τὴν λογικὴν διένεξιν τῶν σχέσεων τῆς ἔξαρτήσεως, λαμβάνει σημασίαν ὁριστικήν. "Οτιού τὸ συμπερασματικόν καθορίζεται ὑπὸ τῶν προϊστομέστων, παρεντίθεται ἀμέσως ἐν αὐτῷ ἡ ἔξάρτησις ἀντιστροφής ὑθλιζομένη. "Ο αὐτοτελῆς ἔλεγχος τοῦ συμπερασματικοῦ ἔξαρτοῦ γάντι νέου εἰς τὴν ἡγουμένιας προτάσεις ἐκ τῆς ἐπιαληθεύσιος τοῦ συμπερασματικοῦ τούτου, ἢ περίτετος δὲ αὐτῇ ἀποκτῆσαι τὸν ἀποτελέσματος τῶν πολυμερῶν συμπερασμάτων μεγάλην λογικήν. Κατὰ τὸν τρόπον τούτον κατατίσσονται αἱ ἐκ τῆς σφράγιδος τῶν παραπτάσεων ἀπορρέουσαι, ἐν τῇ νοήσει ἐνυπάρχουσαι καὶ πανταχοῦ τὴν λογικὴν ἐνέργειαν τῶν ἐννοιῶν καθορίζουσαι δεδομένα σχέσεις τῆς ἔξαρτήσεως. "Ἐν πάσῃ συνειδήσει συγκροτοῦνται λίγην πρωτόμος τοιαῦται σχέσεις μεταξὺ τῶν παραπτάσεων, παραλαμβανόμεναι ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοικιῶν καὶ χρονικῶν συνδέσμων. "Ἐνιαντε τῶν σχέσεων τούτων, αἱ ὑπὸ τὸν τύπον τῆς καθηποτῆς λογικῆς ἔξαρτήσεως δεδομέναι πειονικτοῖσι πολὺ καὶ ἀριθμόν. "Ἐν τοῖς τὸ μικρὸν τοῦτο ὑπόλοιπον ἔχει τοιαῦτην λογικήν, ἃστε νὰ κατισχύῃ πασῶν τῶν ἄλλων. "Η λογική πασῶν τῶν ἄλλων, ὅτι ἡ λογικὴ ἔξαρτησις εἶναι ἡ μόνη, ἡτοι, ὡς ἀναπόδηματος,

ἐπιβάλλεται ἀναγκαίως εἰς τὴν νόησιν. Πόθεν λαμβάνει τὴν νόησις τὴν συνείδησιν ταύτην τῆς ἐνδομύχου ἀναγκαιότητος, τὴν συνδέει ἴδιαζόντως μετὰ τῶν ἐνεργειῶν της ἐκείνων, εἰς ἃς προβαίνει συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς λογικῆς ἔξαρτήσεως; Τὸ διήτημα τοῦτο εἶναι κατὰ μεῖζονα λόγου σπουδαῖον, καθ' ὃσον τὴν σύνδεσις δεδομένων κρίσεων εἶναι ἐνέργεια ἀπολύτως ἐλευθέρα, εὔρισκομένη ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς πᾶσαν ἐπιβολὴν τῆς ἔξωτερης αἰσθήσεως. Ἡ σχετικὴ δύναμις ἀπόκρισις δύναται νὰ δοθῇ ἀμέσως, λαμβανομένου ὥπ' ὅψιν, ὅτι ὅπου, χωρὶς νὰ ἔξαρτώμεθα ἀπὸ τυχαίων ὕρων, προβαίνομεν εἰς τὴν σύνδεσιν ἐννοιῶν, συμφώνως πρὸς ἐλατήρια ἐνυπάρχοντα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνειδήσει, τὰ ἐλατήρια ταῦτα δύνανται νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς κεντρικαῖς λειτουργίαις τῆς συγκρίσεως. Δεδομένου δὲ ὅντος, ὅτι τὰ ἐν λόγῳ ἐλατήρια εἶναι τὰ μόνα καὶ τὰ πανταχοῦ ἐν τῇ νοήσει ἐνυπάρχοντα, νοοῦνται ὥπ' αὐτῶν ὡς ἀναγκαῖα καὶ ἀναπόδραστα. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἐνδόμυχος ἀναγκαιότης αὕτη δύναται νὰ ὑφίσταται μόνον ὥπδ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας ἐκείνης, τίτις ἐνυπάρχει ὡς ἐκουσία ἐνέργεια εἰς πᾶσαν νόησιν, οὕτω τὰ γνωρίσματα τῆς ἐν λόγῳ ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀναγκαιότητος δὲν ἀντιφέρασκουσι πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ τοῦναντίον συμπληροῦσιν ἄλληλα ἀμοιβαίως.

Ἡ ἐπιβολὴ, τὴν τὴν λογικὴν ἔξαρτησις ἀσκεῖ πανταχοῦ, ἔγκειται κατὰ ταῦτα ἐν τούτῳ, ὅτι τὴν ἔξαρτησις αὕτη γίνεται συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς λογικῆς συγκρίσεως, καὶ ὅτι κατ' ἀναγκαίαν συνάρτησιν ὑπείκει εἰς τοὺς νόμους τούτους. Οἱ δροὶ οὓτοι γίνονται ἀφορμή, ὅπως τὴν νόησις ἡμῶν ὥποβαλλῃ ὥπδ τὸ κράτος τῆς λογικῆς ἔξαρτήσεως τὰς ὥπδ τῆς ἐμπειρίας παρεχομένας πραγματικὰς αὐτῆς σχέσεις. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μέρη τῆς ἐν λόγῳ ἔξαρτήσεως ὄνομάζομεν αἴτιαν καὶ ἀποτέλεσμα, καλοῦμεν ἐπίσης τὴν ἀρχήν, καθ' ᾧ συνδέομεν ἐννοίας τὴν ἐνέργειας τῆς νοήσεως συμφώνως πρὸς τὴν ἔξαρτησιν αὐτῶν, νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου.

Ἐνταῦθα δύμας γεννᾶται τὸ διήτημα, ἐν δὲ λογικὸς οὗτος νόμος δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὥπδ παρομοίαν ἐννοιαν, ὡς αὐτοτελὲς λογικὸν ἀξιωμα, καθὼς δὲ νόμος τῆς ἵστητος καὶ τῆς ἀντιφάσεως, ἢ ἐπὶ πρέπη νὰ νοηθῇ μόνον ὡς ἀπλῇ τις ὥπόδειξις τῆς ἐπὶ αὐτοτελῶς δεδομένων πνευματικῶν ἐνέργειῶν χρήσιμοποιίσεως τῶν λειτουργιῶν τῆς συγκρίσεως. Καὶ ὅντως, ἐν πᾶσι σύγκρισις ἀφεώρα μόνον εἰς τὴν ἔξαρτίβωσιν τῆς δύμοιότητος καὶ τῆς διαφορᾶς, θὰ ἦδύνατο οὗτος νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια τῆς

ίδιας ουγκριτικῆς λειτουργίας, ήτις κατὰ τὴν διάταξην τῶν ἔξισθεον Α---Β καὶ Β---Γ ἐνιέργησεν, ὅπερ νὰ προκάψῃ ἡ τρίτη ἔξισθεις Α---Γ. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς συμφερούσας θα ἐφημορδέστε οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐπὶ τοιούτων συμπεριασμάτων, ἐν οὓς ὑπάρχουσι μόνον μερικαὶ ισότητες. Ἀλλ' ὁ ἀπόδοτος ήδη, αἱ κρίσεις τῆς ἔξισθεος δὲν δύνανται μὲν νὰ μεταβιβάλλονται πλήρως εἰς κρίσεις ισότητος, δύνανται δὲν νὰ ἐργιζούνται ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ διατυπώνται ὑπὸ τὴν μορφὴν μερικῆς ἢ ὅλης ισότητος. Τοιουτορόπτως θὰ ηδύνατο τις περὶ οὐδέτον νὰ εἴται, διὰ έκπανάγουσιν ἐν τέλει ήμερες εἰς τὰς αὗτὰς Θεμελιώδεις λειτουργίας τῆς ουγκρισεως. Τῷ δύνται οὗτος ἐγένετο ἀντιληπτὸν τὸ στρεγμὸν ὑπὸ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Ἐκείνου, ὃντις εἰσήγαγε τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου εἰς τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως. Πρόκειται περὶ τοῦ Λεῖψιντον. Τὸ «principium rationis sufficientis» ὑπέλασθεν οὗτος ὁ ἀπόδοτος μέσην ἀρχὴν συνδέσεως ἐμπειρικῶν, τουτέστι τυχείου γεγονότων. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου μετεχειρίσθη τὴν λέξιν «sufficientis», ήτις ἕδηλον τὴν ἄλλειριν λογικῆς ἀναγκαιότητος τὴν χαριστηρίζουσαν τουτίας συνδέσεις. Λιὸν τὰς λογικὰς δύμας σχέσεις ἐφεύνετο εἰς αὐτὸν ἐμπειρικῆς ὁ νόμος τῆς τιμότητος καὶ τῆς ἀντιφάσεως. Τὸ παραδειγμὸν αὐτοῦ ἡκολούθησεν πλεῖστοι τῶν νεοτέρων λογικούμενων, καὶ δὴ μετὰ μεγαλυτέρως ἐντοκεύασσος, διασχυριζόμενοι, διὰ ἐν τῷ περιορισμῷ τούτῳ τοῦ Λεῖψιντον, κατὰ τὸν ὅποιον δὲ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου συμπλέκει τεράς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐμπειρικῆς αἵτιότητος, ἥδει οὗτος νὰ μὴ θεωρηθῇ ὁ αὐτοτελῆς Θεμελιώδης νόμος, δοθέντος διὰ καὶ ἐνταῦθα ή σύγκρισις εἶναι τὸ πραγματικὸν κριτήριον τῆς συνδέσεως.

Πεστεύομεν, διὰ τὸν εἶκολον νὰ νοηθῇ τὸ πληρημαλές τῆς θεωρίας τιμότης. Ἀρκεῖ οὐδὲ τοῦτο ν' ἀναπαλέσσομεν εἰς τὴν μητρίην τὰς γεννικὰς προϊντοθέσεις, αἵτινες ήγαγον τὸν εἰρημένον φιλόσοφον εἰς τιμότην. Η ἀρχηρημένη νόησις καὶ ή ἐμπειρία ἐκείνη τὸν Λεῖψιντον εἰς μεγάστην ἀπέστασιν ἀπ' ἄλληλων. Υπὸ τὴν φιλονομενικὴν κατὰ βαθὺδον διαφοράν, ήτις διπλῆς μεταξὺ τῶν σαρῶν καὶ συγκεχυμένων παραστάσεων, ἐκρύπτετο καὶ αὐτὸν ἀντιφάσεις τοιεστεῖαι, αἵτινες θὰ ηδύναντο νὰ ἐργιζούνται μόνον ὑπὸ τὴν προϊντοθέσιν τῆς ὑπιδόξους μεταξὺ τῆς ἐμπειρικῆς καὶ τῆς ἀρχηρημένης νοῆσεως ἐντελῶς διαφόρων ἀρχῶν. Ἔνεκαι τούτου δὲ νόμος τῆς ἀντιφάσεως δὲν δύναται κατὰ τὴν γνῶμην τοῦ Λεῖψιντον νὰ ἐφαρμοζεται ἐπὶ τῆς ἐμπειρικῆς νοῆσεως, ἐνῷ τούταντον δὲ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος

λόγου είνε περιττός εἰς τὴν σφαιραν τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν. Μία οἶαδήποτε ἐπαναγωγὴ τῶν θεμελιωδῶν τούτων νόμων ἐπὶ τῶν κεντρικῶν λειτουργιῶν τῆς συγκριτικῆς νοήσεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ. Αἱ ἀρχαὶ ἐτέθησαν μᾶλλον ἀφ' ἑαυτῶν, ἢτοι τὰ λογικὰ ἀξιώματα μετὰ τῶν καταδήλων ἐφαρμογῶν των ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἐννοιῶν καὶ ὁ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, ὃς εἴδός τι μέσου ὅρου μεταξὺ τῶν δύο εἰδῶν τῆς γνώσεως, ὅστις δημιώς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καθ' ἑαυτὸν ὡς νόμος, προωρισμένος ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτοῦ ἐκ τῶν προτέρων, ὅπως συνδέῃ τὰς συγκεχυμένας τῆς ἐμπειρίας παραστάσεις. Πλὴν ἐρευνῶντες τὰς ἀρχὰς τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἀντιφάσεως, ὃς ἐκφραζούσας ἀπλῶς τὰς δύο θεμελιώδεις λειτουργίας τῆς συγκριτικῆς νοήσεως, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἔξετάσωμεν κατὰ τίνα τρόπον οἱ νόμοι οὓτοι ἐνεργοῦσιν ἐφ' ἡμῶν, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ ἐφαρμόζωνται ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας. Τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐμπειρίας εἶνε ἔκεινα, ὅτινα διεκνύουσιν ἡμῖν δμοιότητας καὶ διαφοράς. Ἐὰν αὖται δὲν εὑρίσκοντο εἰς τάντικείμενα, πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν εἰς τὰς ἐννοίας; Αἱ παραστάσεις μεταβάλλονται εἰς ἐννοίας ἐφαρμοζούμενων ἐπ' αὐτῶν τῶν νόμων τῆς συγκριτικῆς νοήσεως. Ἡ δὲ ἄλιεσος συνέχεια τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, ἥτις ἔχει ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τὴν ἀφετηρίαν αὐτῆς, συνδέει πρὸς ἀλλήλας τὰς ἐννοίας ἔκεινας, αἵτινες προσδιορίζονται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δμοιότητος καὶ τῆς διαφοράς. Ἀλλὰ καὶ τὰς οὕτω συναρθείσας μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν σχέσεις ὀφείλομεν νὰ νοήσωμεν ὡς ὑπαρχούσας ἥδη, ἐὰν θέλωμεν νὰ τὰς χρησιμοποιήσωμεν προσηκόντως. Αἱ εἰρημέναι προτάσεις τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἀντιφάσεως δὲν εἶνε νόμοι, μὴ δινάμενοι νὰ ἐφαρμόζωνται ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ τούναντίον εἶνε αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ γενικώταται ἀρχαί, ὃς ἀκολουθεῖ ἢ ἡ ἡμετέρα νόησις κατὰ τὴν σύνδεσιν τῶν γεγονότων τῆς ἐμπειρίας. Κατ' ἀκολουθίαν αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ εἶνε μὲν λογικοὶ νόμοι, ἐφ' ὃσον ἀπορρέουσιν ἐκ τῶν θεμελιωδῶν τῆς νοήσεως λειτουργιῶν, ἐμπειρικοὶ δέ, ἐφ' ὃσον ἰσχύουσι δι' ἕκαστην διεργασίαν τῆς ἐμπειρίας, οὓδεμιναν δύνανται νὰ ἔχωσιν ὑπόστασιν ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν, ἐὰν τάντικείμενα τῆς ἐμπειρίας δὲν διέπωνται ὑπὸ τούτων.

Ἐὰν τὰς προειρημένας ἐφαρμόσωμεν εἰς τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, δὲν θὰ δυνηθῶμεν παρὰ νὰ προϋποθέσωμεν ἐκ τῶν προτέρων μίαν ἐμπειρικὴν ἴβασιν ὑδρισμένων ἵδιοτήτων τῶν ἡμετέρων παραστάσεων. Βεβαίως ἡ σχέσις τῆς αἵτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος δὲν μορφοῦται ἐνταῦθα ἐξ τῶν προτέρων.

Οἱ οὐγκεκριμένοι ὄροι, οἱ ἀφορῶντες εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς λογικῆς ἐννοίας τῆς ἔξιφτήσεως δίδονται ἡμῖν ἀναμφιβόλως ἐν τῇ σχέσει τῆς τοπικῆς συνυπάρξεως καὶ τῆς χρονικῆς διαδοχῆς. "Ἄλλην τινὰ βάσιν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ ἐννοια τῆς ἔξιφτήσεως, διότι ἄλλαι τινὲς σχέσεις, ἐξ ὧν θὲν ἥδηντο νὰ προκύψῃ ὁ προσδιορισμὸς δεδομένης ἐννοίας δι' ἄλλης τοιωτῆς, δὲν ἕπερχουσιν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ, ἵστος ἀκριβῶς διὰ τὴν ταυτότητα δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄλλη ἐμπειρική, εἴκοῦ ἡ ἀμεσος δμοιότης τῶν ἀντικειμένων κατά τινας αἰσθητὰς αὐτῶν ἴδιότητας. "Άλλις φεύγεισθη τοπικὴ συνίσταρξις καὶ ἡ χρονικὴ διαδοχὴ τόσον δλίγον καὶ τε σχέσεις ἔξιφτήσεως, ὅσον ἡ ὁρός τινας ἴδιότητας διπούμοιότης τῶν παραπτάσεων εἶναι ταυτότης. "Ἔνας ἡ τοπικὴ συνίσταρξις καὶ ἡ χρονικὴ διαδοχὴ μεταβληθῶσιν εἰς τελείας ἔξιφτήσεις, δέον αἱ παραπτάσεις νὰ σχετίζονται περὸς ἄλληλας ὅποι τοιωτῶν δρους, οἵτινες ἀναγκαῖσσον τὴν νόησιν νὰ συνδέῃ κατὰ τοιωτὸν τρόπον τὰς παραπτάσεις, ἵστοι ἕκαστη μεταβολὴ τοῦ ἐν τινὶ κάκλῳ ἐμπεριεχομένου κινονυκοῦ ἔξιγόνων, ὅποι τοῦτοι τοῦ κάκλου ἡ διάμετρος. "Ο κάκλος καὶ τὸ ἐν αὐτῷ παρεζόμενον ἔξιγονον ἀποτελοῦσιν ἐνταῦθι τὰ δύο μέρη ἐνὸς ὅλου, ὃν ἡ ἄλληλουχία δίδεται ἀμέσως ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ. Τὴν ἄλληλουχίαν ταύτην μεταβιβάλλει εἴτε ἡ νόησις εἰς μίαν ἔξιφτησιν, θεωροῦσα τὴν σχετικὴν τῶν δύο μερῶν μεταβολὴν ὡς μὴ δυναμένην νὰ συμβῇ σύνεν μεταβολῆς τῶν αὐτοποιῶν ἴδιοτήτων τοῦ ὅλου. "Ἐν μετὰ σταύλερον τόξου παραβολῆς αἰσθητόμενον ἔκκρεμές δεικνύει εἰς ἕκαστην ιδιότητιν τὴν αὐτὴν ἄλληλουχίαν μεταξὺ τῆς ταχινῆτος καὶ τῆς ἀποκλίσεως ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς ἰσορροπίας. "Ἔνας ἡ ἄλληλουχία αὕτη θεωρηθεῖται ὡς ἔξιφτησις, δέον ἕστος ἡ ἔλιττητος τῆς κινήσεως μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἔκκρεμοῦς ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς ἰσορροπίας νοῆθη ὡς μίας εἰς τὴν παραπτηγθεῖσαν κίνησιν, ἐν τῇ αἰσθητῇ ἀναγκαῖως προσδιδομένη ἴδιότης, καθ' ἣν ἕκαστη μεταβολὴ τοῦ ἐνὸς μέρους τῆς παραπτάσεως μεταβιβάλλει ἐπεισῆς καὶ τὸ ὄτερον. Τῷ δοντὶ κατὰ τὴν ἔντονον καὶ χρόνῳ σχέσιν ταύτην — ἐκτὸς ἐννοεῖται τῆς μεγαλυτέρους αὐτῆς περιπλοκῆς, — τὸ πρᾶγμα δὲν πυριστεῖται ἄλλως ἢ ὅποις ἐν τῷ εἰρημένῳ παραδείγματι τῆς κιθαρᾶς γεωμετρικῆς συγδιατέξεως. Τὸ γεγονός, δτὶ αἱ κινήσεις ἔκκρεμοσις τίνος κατὰ τὸ αὐτὸν τόξον παραβολῆς ἐπανιελαμβάνονται διποιωμένως, διδετοὶ ἡμῖν μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας, μεθ' οἵας καὶ τὸ γεγονός ἔτι

ἢ πλευρὰ ἔνδος ἔξαγώνου μεταβάλλεται μετὰ τῆς διαμέτρου τοῦ περιέχοντος αὐτὸν κύκλου. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτας, ἐκεῖνο, δύπερ διὰ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῶν μερῶν τοῦ ἐν τῇ ἔμπειρᾳ συνόλου τῶν ἔννοιῶν μεταβάλλει τὴν συγκεκριμένην ἀλληλουχίαν ταύτην εἰς ἀφηρημένην ἔξαρτησιν, εἶνε ἢ ἡμετέρα νόησις. Διὸ δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς τύπους τῆς ἔξαρτήσεως σημασία διάφορος ἐκείνης, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τοὺς χρονικοὺς τύπους παραστάσεών τινων τῆς κινήσεως. Συνήθως δικαιολογοῦσι τοῦτο ἵσχυριζόμενοι, δτὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει αὖ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι προϋποθέτουσιν ἀναγκαίως φυσικὰς δυνάμεις, ὡν ἢ αἴτιώδης σχέσις ὑπάρχει ἀνεξαρτήτως ἡμῶν. "Αλλὰ περὶ τοιαύτης τινὸς προϋποθέσεως, κατὰ τὴν διασάφησιν τῶν φερονομικῶν τούτων σχέσεων, πρόκειται ἐνταῦθα τόσον δλίγον, δσον κατὰ τὴν ἔξαρτίβωσιν τῶν γεωμετρικῶν σχέσεων περὶ τοῦ ζητήματος, ὃν ὁ χῶρος ὑπάρχῃ ἀνεξαρτήτως ἡμῶν ἢ μή. Τόσον αὖ πρῶται δσον καὶ αὖ δεύτεραι νοοῦνται ὡς ἔξαρτήσεις, μόνον ἐκ τοῦ γεγονότος, δτὶ ὠρισμένα στοιχεῖα τῆς ἔμπειρίας προϋποτίθενται ὡς δυνάμενα νὰ μεταβάλλωνται μετὰ δρισμένων ἀλλων στοιχείων. "Αν ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τὸ ἀμετάβλητον τῶν ἴδιοτήτων τοῦ χώρου, ἢ ἂν ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸ ἀμετάβλητον δρισμένων παραστάσεων τῆς κινήσεως προστίθεται ὡς δευτερεύουσα αὐτονόητος ἔννοια, εἶνε κατ' ἀρχὴν ἀδιάφορον. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι ἢ σχέσις τῆς ἔξαρτήσεως ἐν τῇ ἀρχικῇ λογικῇ διαμορφώσει ταύτῃ ἵσχυει κυρίως μόνον δι' ὠρισμένον τι σύνολον παραστάσεων, ἐνῷ τὰ μέρη προσδιορίζουσιν ἀλληλα. "Η γενίκευσις τῆς περιπτώσεως ταύτης ἐπὶ ἀλλων παρομοίων εἶνε μία ἐνέργεια τῆς γνώσεως, ἥτις ἔξελίσσεται μὲν ἐκ τῶν ἀρχικῶν τούτων λειτουργιῶν τῆς νοήσεως, δὲν ἐνυπάρχει ὅμως ἐκ τῶν προτέρων ἐν ταῖς λειτουργίαις ταύταις.

Διάφορός τις ἀντίληψὶς τῆς καθαρᾶς γεωμετρικῆς ἔξαρτήσεως ἀποκλείεται ἐπίσης ἀλλως τε καὶ ἀπὸ ἀλλης τινὸς ἀπόψεως. Αἱ παραστάσεις δηλονότι δίδονται εἰς ἡμᾶς οὐχὶ ὡς τοπικαί, οὐδὲ μόνον ὡς χρονικαί, ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὡς συνυπάρχουσαι ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ· ἢ δὲ ἔμπειρία καθιστᾶ ἡμᾶς ἱκανούς, δπως εἰς τινας περιπτώσεις μὴ λαμβάνωμεν ὑπὸ ὅψιν τὰς χρονικὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων, εἰς ἄλλας δὲ μάλιστα, δπως παραβλέπωμεν τάς τε χρονικὰς καὶ τοπικὰς σχέσεις αὐτῶν, ἐρευνῶντες τάντικείμενα μόνον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ποσότητος. "Ἐν τούτοις ἢ ἀφαιρεσίς ἡμῶν αὕτῃ δύναται τόσον δλίγον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ συνύπαρξιν τῶν παραστάσεων, δσον ἢ μονο-

μερής μελέτη αντών δύνασις αυτεί πάλι στοιχεΐ ἐκποδίνων τὴν βούλησιν ἐν τοῦ πραγματικοῦ φυσικοῦ κόσμων. "Οὐκ διὰ τὴν ἔρευναν τῶν τοπικῶν οχέσεων εἰνε ὅλως ἀδύνατον νὰ λογίσωσι γενικοὶ ὄροι διάφοροι τῶν ἀφαιρμοζομένων εἰς τὴν μελέτην τῶν χρονικῶν, ἢ, — ἐπειδὴ ἡ ἀντελλιρψις τοῦ χρόνου συνδέεται επίντοτε πρὸς τοπικὰς παραστάσεις — διάφοροι τῶν οχέσεων τῆς ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ συνυπάρξεως." Όλη ἡ διαφορὰ ἔγκειται ἐν τῷ αἱρετῷ τούτῳ, ὅτι ἡ γυμνὴ παραστάσις τοῦ χρόνου παρουσιάζει ἀπλονοτέρους δρόους, ἕνεκα τῆς ἀμερικανικῆς ἀφαιρέσεως, ἢν ἀπειπεῖ αὕτη. "Ἄλλ' ἡ σχέσις τῆς ἔξαρτήσεως, ὡς τοιαύτῃ, προσποθέτει ἀκόμη ὡς ἀμερικανικὴν βάσιν μόνων μόνην συνολικὴν παράστασιν, ἥτις ἀναλύεται εἰς μερικὰς παραστάσεις. "Διὰ δὲ ὃς ἐπὶ τῇ βάσι της ἰδιοτήτου τινῶν τὸ σύνολον τῆς ὅλης παραστάσεως ταύτης καθοριζεῖ δι' ἀμφιφρέσεως, δέον διπλως καὶ αἴ τις τὴν συνολικὴν ταύτην παράστασιν ἀνήκουσι μερικὰ παραστάσεις νοηθῶσιν ὃς τὰ ἀλλήλων ἔξαρτόμενα μέρη τοῦ ὅλου.

"Απὸ τῶν ἀπλονοτέρων ἁννούσων μεταφέρεται ὁ εὐθὺς χρόνος τῆς παέφεως εἰς τὰς συνθετικέρους ἁννούσες ἀκείνες, αἵτινες ἀπορρέουσιν ἐν τινος ἀπτικευτέρους ἀπαριμένης διεργασίας τῶν ἀντικειμένων τῆς ἔμπειρίας. Πατέται ἑνδια τοιαῦται πομπλέγματα ἁννούσην ἀναλίνονται εἰς διευτερωτάτης ἁννούσες, αἵτινες συνδέονται πρὸς ἀλλήλας καὶ δε' ἀν τὰς γνωρίσματα τῆς ὅλης ἁννούσης συγκαθοίζονται, ἡ σχέσις τῶν μερῶν τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ μόνον ὡς σχέσις τῆς ἔξαρτήσεως. Τοποποιηθέντως αἱ διαδικασίαι ἁννούσα φυτὰ καὶ ξῶα, ἐνοχὴ καὶ πυρωδα, κελυφσις καὶ θρεμτα, καὶ ἀπειροὶ ἄλλαι τοιαύτης φύσεως διεπινόντων σχέσιν τινα, προσδιοριζομένην δητῶς ἡ αποταμῶς ὑπό τινος συναρτέσεως πρὸς περιποτέραν τινὰ ἁννούσαν, ἥτις καθορίζεται επάλιν ὑπὸ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐν αὑτῇ διεπεριποιητῶν ἁννούσων. Η σχέσις τῶν τελευτῶν τούτων δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ, παρισάντως πρὸς τὰ λεχθέντα, χωρὶς νὰ ἐπέλθουσι μεταβολές τινες καὶ εἰς τὴν μητρονούσαις γενικὴν ἁννούσην. Οὗτο φυτὰ καὶ ξῶα, ἐπὶ σειραιδεύματι, προσποθούσι τὴν ἁννούσην τῆς Σαΐς, ἐνοχὴ καὶ πυρωδα τὴν τῆς δημοσίες τάξεως, κελυφσις καὶ θρεμτα τὴν ἁννούσαν τῶν ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ σχέσεων τῶν πραγμάτων. Πατέται λοιπὸν τοιαύτου εἰδους ἔξαρτησις στηρίζεται ἐπὶ τινος ὑπαρχούσης ἀμφιτέρων τῶν συνδεομένων ἁννούσην, εἰς τινα περιποτεκτούσαν ἁννούσαν καὶ ἐπὶ τῆς συνδιατέξεως αὐτῶν τούτων τῶν εἰδομένων ἁννούσων. Η συνδιάταξις ὡμοιος αὕτη δέον νὰ νοηθῇ καὶ εὐρυτέρων ἁννούσων παρ' ἦτι ἡ ἀπλῆ διεπεριποιητικήτας τῶν δημοτῶν

έννοιῶν, αἵτινες ἔξαντλοῦσι τὸ περιεχόμενον ὠρισμένης τινὸς κατηγορίας. Τοιαύτη τις συνδιάταξις, ἐν τῇ στενωτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ, περιλαμβάνει ἔξαρτησίν τινα, καθὼς μᾶς διδάσκει τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα ὑπερισχύει κατὰ κανόνα ἡ ἀποψις τῆς συγχρόνου ὑπαγωγῆς ὑπὸ τινα μείζονα ἔννοιαν, σπανιότερον παρουσιάζεται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἢ περίστασις, ἵνα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς λογικῆς διατυπώσωμεν τὴν ἔξαρτησιν ὡς τοιαύτην. Ἀλλως δὲ τὸ πρᾶγμα ὃσον ἀφορᾷ εἰς τὰς διατάξεις ἔκείνας, καθ' ὃς ἡ ὑπαγωγὴ δὲν λαμβάνεται τελείως ὑπὸ δίψιν, οὕτως ὡστε ἀποτελεῖ αὕτη μίαν σιωπηρῶς προσεπινούμενην προϋπόθεσιν, διότις ἐν τῷ προμηγισθευθέντι παραδείγματι ἡμῶν τῆς **εινῆσεως** καὶ τῆς **ἥρεμίας**, τῆς **ἔνοχῆς** καὶ τῆς **τιμωρίας** ἀτλ.

Εἰς τὴν ἔξαρτησιν τῶν συνδιατεταγμένων ἔννοιῶν εἰσέρχεται ἐν τέλει, ὡς τελευταία σχέσις τῆς ἔξαρτήσεως, ἡ τῶν πρίσεων, ἥτοι τῇ συνάρτειᾳ τῶν συνδέσμων τῶν ἔννοιῶν, ὡν τὰ στοιχεῖα, δηλαδὴ αἱ καθ' ἔκαστα ἔννοιαι, συνδέονται δι' ὠρισμένων πρὸς ἄλληλας σχέσεων. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἔξαρτήσεως ἔκείνης, ἀφ' ἣς ὠριμήθημεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, διότι αὕτη παρέσχεν εἰς ἡμᾶς ἀφορμήν, διότις καταρτίσωμεν τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶτος λόγου. Ἐν τούτῳ συντελεῖται δύντως ἡ γενικὴ ἔξέλιξις τῶν σχέσεων τῆς ἔξαρτήσεως, διότι τυγχάνει ἡ μᾶλλον πολύπλοκος αὐτῶν μօρφος. Ἀκριβῶς δὲ ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἡ μεταξὺ αἰτίας καὶ ἀκόλουθίας σχέσις ἀπορρέει ἐν σχέσεων ἔννοιῶν, αἵτινες δέον νὰ εἶναι ἔξαρτησεις, τὸ αὐθυπόστατον τῆς σχέσεως ταύτης μόνον κατὰ τὴν λίαν πολύπλοκον ταύτην περίπτωσιν δὲν δύναται σχεδὸν νὰ γίνῃ ἀμέσως καταφανές. Ἐκεῖ ἐνθα αἱ καθ' ἔκαστα ἔννοιαι συνδέονται διὰ σχέσεων ἴσστητος πρὸς ἄλληλας, αἱ σχέσεις αὗται φαίνεται ὅτι ἀρκοῦσι νὰ ἐπιφέρωσι τὴν σύνδεσιν συμφώνως πρὸς τὴν αἰτίαν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.

Ἐὰν ἔφαρμόσωμεν τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς σκέψεως, δν ἐλάβομεν ἐκ τῆς μελέτης τῶν προηγηθεισῶν ἀπλουστέρων περιπτώσεων, θὰ πεισθῶμεν, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται πάντως περὶ σχέσεων τοῦ αὐτοῦ εἴδους, οἷας ἡσαν αἱ τῶν περιπτώσεων ἔκείνων, περὶ ὧν ωμιλίσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω. Ἐὰν δηλαδὴ παρέδωμεν πρὸς στιγμὴν τὰς εἰς τὰ καθ' ἔκαστα μέρη τοῦ συλλογισμοῦ ἔκπεφρασμένας σχέσεις τῶν ἔννοιῶν, τὸ συμπέρασμα, ὡς τοιοῦτον, θ' ἀποτελῇ πάντοτε ἕνα διὰ κοινῶν ἔννοιῶν καταρτισθέντα συνειδούντος ἴδεων, οὕτων τὰ μέρη θὰ ἔξαρτῶνται μὲν ἀπ' ἄλλήλων, κατ' οὐδένα δὲ τούτον θὰ δύνανται νὰ συντα-

τισθῶσι, καθόλου δὲ ἐν μέρει, πρὸς ἄλληλα. Οὗτος δὲ ἔξιστος Αὐτοῦ ἔξαρτᾶται μὲν ὅποι τῶν ἔξιστων Λαζαρίδης καὶ Βασιλίς, οὐδαμῶς δύναται νὰ συνταυτισθῇ πρὸς ταύτας.

Ἔτοι δὲ τῆς ἔξαρτήσεως τῶν ἐννοιῶν εἰς τὴν ἔξαρτησιν τῶν πρίστεων μετάβασις ἡμῶν ἔγκειται ἀκριβῶς ἐν τούτῳ, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς συναρτησίας τῶν ἐνεργειῶν τῆς νοήσεως καὶ οὐχὶ περὶ τῆς ὄχέσεως τῶν ἐννοιῶν ἐν μονομερεῖ τινὶ κρίσει. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἐπαληθεύει δὲ ἀναλογία ἀμφοτέρων τῶν περιστάσεων, ὅτι δηλαδὴ εἰς προτιτοθέσεις μετὰ τῶν συμπεριφερόμενών αὐτῶν ἀποτελοῦσιν ὅποι ποινοῦ ἐν σύνολον, εἰς δὲ ὁ ὑπάγοντες εἴσοισι εἰς κρίσεις, καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ὅποιον, κατ' ἵππολον θίαν, συνδικάσσονται αἵτιαι. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον συντελοῦνται πάντες οἱ μετασχηματιστοὶ ἔμενοι τῶν συμπεριφερόμενών τοῦ, καὶ διὸ μετεποιήσαντες τὸ συμπέρασμα πρὸς τινὰ τῶν προτιτοθέσεων καὶ συνάγοντες οὗτοι συμπέρασμά τι ἀντιτριψίμενον. Εάν, συμφάντησις τοῦ λεχέντα, ἀντοτίχη δὲ πλειστοὶ ἡμῶν, τοῦ νὰ ἐπιτεναγγέγομεν ἢδη ἐν τῷ συμπεράσματι τὴν οχέσιν τῆς ἔξαρτήσεως εἰς τὴν τῆς ταυτότητος, δὲ ἀπόκειται αὕτη δὲν θέλει στερθῆ ὥστε μετέσχεις διονυσίου ἀφορᾶ εἰς τὸν συνθίτοντος ἔμενον τοῦτον τῆς νοήσεως, ἐν οἷς ἢδη εἰς καθολική πρεριλαμπτίσινον ἔξαρτήσεις. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα δέον νὰ ἔχομεν εἰρὸν ὅφθαλμον, ὅτι δὲ εἰς τὰς προτιτοθέσεις διεπυκαθαίσται οχέσις τῆς ἔξαρτήσεως οὐδαμῶς ἔξαρτονθεῖ διφτυχαμένη ἐν τῷ συμπεράσματι, ἀλλ' ὅτι δὲ συνάρτεια τῶν μερῶν αὐτοῖς ἀποτελεῖ πάντα τένεν τινὰ οχέσιν ἔξαρτήσεως, οἵτις, ὡς ταυτότητι, δύναται νὰ θεωρηθῇ διὸ ἐνήκουσα εἰς ὑψηλοτέρουν λογικὴν διάτυπεν.

Ἔτοι ταντοῦ ἔκτισθεισουμένη αὐθιτιαρχία τῆς οχέσεως τῆς ἔξαρτήσεως ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς μίαν δλῶς ἰδιάξουσαν ἐνέργειαν τῆς συγκριτικῆς σχέσεως τῶν παραστάσεων. Τούτο δεινόνει δριδήλως δὲ γνῶσις τῶν ἐμπειρικῶν βίσσεων τῆς μητρονύμεσης σχέσεως ταύτης. Ἔτοι ταῦτα τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἔξαρτήσεως ἐνυπάρχουσαι παρῆσται διαφορὰ ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην συγκρίνομεν ἐννούσις αὐτοτελῆς νοηθεσσας, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν πρότετομαν τοῦτο ὡς πρὸς τὰς ἐννοίας ἐκεῖνας, αἵτινες ἀνὰ δύο συνδέονται πρὸς ἄλληλας διάτιος γενικῆς ἐννοίας.

Ἐν τῇ πρώτῃ περιστώσει πρόκειται πάντοτε περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς δμοιότητος δὲ τῆς διαφορᾶς δύο ἐννοιῶν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ διερωτᾶται πῶς συμβαίνει, ὅστε, συνεπείο τῆς συνέξαρτήσεως

αὐτῶν ἀπό τινος ώρισμένης συνολικῆς παραστάσεως, μεταβαλλομένης μιᾶς τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν, νὰ μεταβάλλεται καὶ ἡ ἑτέρα, ἡ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐπὶ συνθέτων πνευματικῶν ἐνεργειῶν, κατὰ τίνα τρόπον ἡ μεταβολὴ δεδομένου τινὸς συνδέσμου ἐννοιῶν μεταβάλλει ἐπίσης ἄλλον τοιοῦτον σύνδεσμον, ἀνήκοντα εἰς τὸν αὐτὸν συνειρμὸν τῶν ἐννοιῶν. Κατὰ τὴν διασάφησιν τοιούτων σχέσεων χρησιμοποιοῦνται ἡ ὅμοιότης καὶ ἡ διαφορά, ὡς στοιχειώδης ἐνέργεια τῆς συγκριτικῆς νοήσεως, ἀλλ' εἰς ταύτας προστίθεται νέα τις στιγμή, ἡ τῆς **συναφοῦς μεταβολῆς**. Φυσικῷ τῷ λόγῳ μεταβολὴν λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν τὰς χρονικὰς ἐκείνας περιπτώσεις, μὲς συνήθως καλοῦμεν μεταβολάς, ἀλλ' οἵαν δήποτε παραλλαγὴν τῶν ἰδιοτήτων ἐννοίας τινός, ἢτις ἔξαρτᾶται ἐκ τῆς μεταβολῆς τῶν ἰδιοτήτων ἄλλης ἐννοίας συνδεομένης πρὸς τὴν πρώτην. Ἀκριβῶς δὲ τὴν τοιαύτην σύνδεσιν,—ἕφ' οἵας δήποτε συνθήκας τῆς ἐμπειρίας ἡ τῆς καθαρᾶς νοήσεως τελεῖται αὕτη,—καλοῦμεν **ἔξαρτησιν**.

Όπως ὁ νόμος τῆς ταυτότητος καὶ ὁ τῆς ἀντιφάσεως παριστᾶσι τοὺς νόμους ἐκείνους τῆς συγκριτικῆς νοήσεως, συμφώνως πρὸς τοὺς δποίους εὑρίσκομεν τὴν ὅμοιότητα καὶ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διακριτικῶν γνωρισμάτων αὐτῶν, οὗτος ὁ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου εἶνε ὁ νόμος ἐκείνος τῆς νοήσεως, ὃστις μᾶς διδάσκει νὰ ἔξαρτῶμεν ἀπ' ἄλλήλων ἀντικείμενά τινα, ὃν αἱ ἰδιότητες μεταβάλλονται ἐν τινὶ σχέσει πρὸς ἄλλήλας. Οἱ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τούτου ἀφορῶντες ὅροι δίδονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ὅπως οἱ τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἀντιφάσεως. Ὁμοίως ἡ ἔξαρτησις τῆς ἐξαρτήσεως τελεῖται ὑπό τινος πνευματικῆς ἐνέργειας, ἐπειδὴ αὕτη προϋποθέτει τὴν συγκεφαλαίωσιν ὠρισμένων μερῶν τῆς ἐμπειρίας εἰς μίαν κοινὴν ἐννοιαν καὶ τὴν λογικὴν ἀφαίρεσιν ἐκ πάντων τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἀτινα δὲν λαμβάνονται ὑπὸ ὅψιν ἐν σχέσει πρὸς τὰ μετ' ἄλλήλων συνδεόμενα γνωρίσματα. Πάντως αἱ ἐνέργειαι τῆς συγκρίσεως αἱ ἐκδηλούμεναι ἐν τῷ νόμῳ τοῦ ἀποχρῶντος λόγου εἶνε λίαν πολύπλοκοι κατ' οὖσίαν. Αὗται δὲν συγκρίνουσιν ἀνὰ δύο αὐτοτελεῖς δεδομένας ἐννοίας, ἀλλὰ δύο **σειράς ἐννοιῶν**, αἵτινες συνδέονται πρὸς ἄλλήλας. Χάριν τῆς συνοχῆς τῶν μερῶν εἰς τὰς σειράς ταύτας τῶν ἐννοιῶν δέον τὰ μέρη ταῦτα νὰ συγκρατῶνται ὑπό τινος γενικῆς ἐννοίας, ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς δποίας οὓδεν τῶν μερῶν τούτων εἶνε δυνατὸν ν' ἀποσπασθῇ κατὰ τὴν παραλλαγὴν τῶν χαρακτηριστικῶν ταύτης γνωρισμάτων.

‘Η περιεκτική αὕτη φύσις τῆς συγκριτικῆς ἐνεργείας καθιστᾶ αὐτὴν ἕκαντην εἰς τὸ νὰ μεταφέρεται ἐπὶ διλογικῶν κρίσεων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πρός τινα συμπερασματικὴν ἐνέργειαν σχετιζόμεναι κρίσεις δύνανται νὰ συνδέωνται διά τινων ἀφηρημένων σχέσεων πρὸς ἄλλας πνευματικὰς ἐνεργείας, ὁ νόμος τοῦ ἀποχρώντος λόγου μεταβάλλεται εἰς ἀρχὴν γενικῆς συνδέσεως τῶν **ἡμετέρων πνευματικῶν ἐνεργειῶν**. Δυνάμει δὲ τῶν ἐνεργειῶν τούτων προσπαθοῦμεν νὰ φέρωμεν εἰς σχέσιν ἔξαρτήσεως νέας τινὰς διανοητικὰς ἐνεργείας, τιμύτας δὲ πάλιν νὰ συνδέσωμεν πρὸς ἄλλας τοιαύτας ἐνεργείας καὶ οὗτο καθεέηται. Λιὰ τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης ὁ νόμος τοῦ ἀποχρώντος λόγου, — ὁ **νόμος οὗτος τῆς διανοήσεως**, — μεταβάλλεται εἰς **νόμον τῆς γνώσεως**. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος νόμιος ἐπεκτείνεται ὑπὲρ τὰ δριτά τῆς περιποιησιμένης συγκρίσεως, τῆς ἐλδηλουμένης εἰς τοὺς ἀπλουστέρους λογικοὺς θεμελιώδεις νόμους, διότι εἶναι ἡ τελευταία οἷονεὶ ἀρχὴ τῆς συγκριτικῆς διανοήσεως, σύναμα δὲ καὶ ἡ πρώτη **ἀποδεικτικὴ** μορφὴ ταύτης. Ἀλλ’ ἡ ὀποδεικτικὴ αὕτη νόησις καλεῖται **γνῶσις**.